

Pomembne obletnice v Selški dolini v letu 2015

Rudi Rejc

955 *1060 let*

- Po porazu umik Madžarov iz slovenskih dežel. Ozemlje ponovno pride pod nemški vpliv, nemški vladar slovensko zemljo svobodno deli posvetnim in cerkvenim fevdalcem z namenom pridobiti si njihovo naklonjenost.

1355 *660 let*

- Vikariat Selca prvič srečamo v pisnih virih (obstajal naj bi že leta 1296). Vikarji so bili povezani z župnikom v pražupniji.

1515 *500 let*

- Udeležba Železnikarjev pri kmečkem uporu proti zemljiški gosposki na Gorenjskem. Zaradi sodelovanja pri uporu jim freisinški škof Filip odvzame stare pravice, še posebej pravico do lastnega sodstva.

1575 *440 let*

- Železniki postanejo trg.
- Nadvojvoda Karel za Kranjsko in Goriško izda nov rudarski red, s katerim razširi upravno oblast deželnoknežjega višjega rudarskega sodnika na vse rudnike. Tako je ta imel civilno in kazensko oblast nad vsemi rudarji in fužinarji.

1595 *420 let*

- Rojen Jurij Plavec, Železniki, fužinar. Leta 1619 kot ključar cerkve sv. Antona stopi na čelo gibanja za odcepitev Železnikov od župnije Selca. Leta 1619 zgradi pokopališče okrog cerkve sv. Antona, blagoslovljeno šele leta 1923. Po velikih prizadevanjih leta 1622 od oglejskega patriarha prinese, jezdeč po Sori mimo Selc, dovoljenje za ustanovitev samostojne župnije. Sam oskrbuje prve duhovnike, sezida župnišče, prenovi zakristijo in daruje cerkvi ciborij in mašne plašče.

1615 *400 let*

- Škof Štefan fužinarjem iz Zgornjih in Spodnjih Železnikov – sto let po kmečkem uporu – potrdi stare svoboščine in privilegije.

1645 *370 let*

- Umrl Jurij Plavec, Železniki, rojen leta 1595, Železniki. Njegov prihod z listino o samostojnosti župnije Železniki je upodobljen na vodnjaku na trgu pred cerkvijo sv. Antona.

1715 *300 let*

- Poplave v Železnikih, fužinarjem odnese ogromne količine lesa.

1785 *230 let*

- Rojen Jožef Dagarin, Železniki, na teološki fakulteti profesor moralne teologije, na filozofski fakulteti profesor verske znanosti. Prešernov učitelj na liceju v Ljubljani in z njim se zadnjič sreča tudi tik pred pesnikovo smrtjo v Kranju kot župnik, dekan in šolski nadzornik. Po Prešernovi smrti prevzame njegovo rokopisno ostalino in knjige ter jih izroči Janezu Bleiweisu.

1805 *210 let*

- Umrl Franc Ksaverij Jelenc, Innsbruck, rojen leta 1749 na Češnjici, univerzitetni profesor kanonskega prava v Innsbrucku, tu tudi rektor univerze, deluje pa tudi na Univerzi v Freiburgu in Breisgauu. Svetnik za prednjavstrijske dežele, zagovarja naredbe cesarja Jožefa II. in svobodo mišljenja.

1815 *200 let*

- V Železnikih se začne pouk. Po prizadevanjih župnika Mihaela Grošlja, rojenega leta 1754 v Kropi, sprva uporabljajo najete prostore, ko pa ta dobi nekaj zemlje, le-to proda in naloži denar za šolo. V veliko pomoč pri nastajanju šole mu je Janez Nepomuk Hradeczky, državni uradnik, kasneje ljubljanski župan. Na južni steni cerkve sv. Antona o njem govori napis: "Mihael Grošelj, fajmošter, oče teh ubogih, stvarnik te šole MDCCCXVI".
- Rojen Ivan Janez Globočnik, Železniki, župnik v Slavini pri Postojni, z bolj znanim bratom Antonom ustanavljata slovenske šole v okolici Postojne.

1825 *190 let*

- Rojen dr. Anton Globočnik plemeniti Sorodolski, pravnik, narodni buditelj. Leta 1848 se izpostavi za zedinjeno Slovenijo, z Martinom Semrajcem objavita poziv Mili bratje Slovenci, s Petrom Kozlerjem pa določita še novi slovenski simbol, belo-modro-rdečo trobojnico, povzeto po barvah kranjskega deželne grba. Leta 1867 napiše knjigo Rudarski in fužinarski kraj Železniki. Je okrajni glavar Postojne, pionir jamskega turizma. Leta 1872 zgradi prvo turistično jamsko železnico na svetu, nemške napise dopolni s slovenskimi in leta 1884 jamo razsvetli z elektriko. V državnem svetu zastopa Gorenjsko in Notranjsko. Je tudi strasten numizmatik in turistični delavec. Častni občan Postojne za leto 1886 in Železnikov za leto 1896.

1835 *180 let*

- Rojen Ivan Tušek, Martinj Vrh, botanik, vajevec, naravoslovec, zbiralec in zapisovalec ljudskega izročila, prevajalec prvih učbenikov za srednje šole, prvi sestavljač šolskih botaničnih tekstov, planinski pisatelj, pesnik in tajnik Slovenske matice, profesor prirodopisa, matematike in fizike na Dunaju, v Zagrebu in Ljubljani.

1845 *170 let*

- V Železnikih odprejo državno loterijo z žrebanjem v Gradcu in Trstu.

1855 *160 let*

- Umrli Jakob Globočnik, Železniki, rojen leta 1759 v Železnikih, fužinar, veleposestnik, septembra 1844 se udeleži prve razstave industrijske tehnike in proizvodov v Ljubljani, kjer predstavi vzorčno zbirko raznih vrst kovanih žebeljev.
- Umrli Jakob Demšar, Železniki, rojen leta 1797 v Železnikih, prvi učitelj v Železnikih, poučuje od leta 1815 do 1855, celih 40 let.
- Rojen Tomaž Potočnik, Železniki, župnik na Breznici, pri njem se zbirajo dr. Ivan Tavčar, dr. Ivan Hribar, člani Slovenske matice, sosed iz Železnikov Anton Koblar. Zaradi druženja z liberalci mu dvakrat grozi premestitev z Gorenjske, pa vseeno tam ostane do smrti. Mecen dijakov Janka Mlakarja, Janeza Jalna in Frana Saleškega Finžgarja.

1865 *150 let*

- Rojen dr. Janez Evangelist Krek, Sodražica, slovenski prosvetitelj. Leta 1875 se po smrti očeta z materjo preseli v Selca v Štok, leta 1892 na Dunaju doktorira iz teologije, stolni vikar, profesor teologije in filozofije na bogoslovju v Ljubljani. Piše črtice in povesti, tudi osem ljudskih iger, ki so jih velikokrat uprizarjali. Leta 1894 ustanovi prvo kmečko posojilnico, do leta 1910 je v zadržno zvezo vključenih 560 zadrug, ki odigrajo pomembno gospodarsko, socialno in politično vlogo. Leta 1897 ustanovi in vodi krščanskosocialno gibanje, leta 1901 postane poslanec v kranjskem deželnem zboru in leta 1907 v dunajskem državnem zboru. Oče majniške deklaracije leta 1917.

- 1865**
- Rojen Jožef Marija Kržišnik, Zgornja Luša. Z Levstikovo in Tavčarjevo podporo študira filologijo na Dunaju, kaplan na Spodnjem Štajerskem, župnik in dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Piše lirске in epske pesmi, se poizkuša v dramatiki in prevaja francosko prozo.
  - Rojen Franc Thaler, Železniki, narodnoobrambni delavec, šentiljski župan in ugleden vinogradnik, slovenski rodoljub, ustanovitelj slovenskega bralnega, kasneje prosvetnega društva. Leta 1910 sodeluje pri postavitvi slovenskega društvenega doma Slovenski dom.

1875 *140 let*

- Izdelane kulisne jaslice za cerkev sv. Antona, ene redkih, ki so ohranjene in se še danes postavljajo, izdelal jih podobar Štefan Šubic.
- Umrli Lovro Pintar, Tupaliče, rojen leta 1814, Sveti Tomaž. Obiskuje gimnazijo v Karlovcu, študira filozofijo in bogoslovje v Ljubljani, posvečen leta 1840, v letih 1860–62 župnik na Zalem Logu, deželni in državni poslanec. Na kmetijski razstavi leta 1963 v Ljubljani prikaže več kot sto sadnih sort, avtor knjige Nega sadnega drevja (gojenje in škodljivci).
- Rojen dr. Jernej Demšar, specialist za kožne bolezni. Piše o razvoju kožnih boleznih in njihovem zdravljenju (izda knjigo Spolne bolezni), pa tudi o splošnih zdravstvenih vprašanjih.

1885 *130 let*

- V Železnikih ustanovljeno bralno društvo, pobudnik ustanovitve društva je zavedni kaplan Matej Kljun iz Ribnice (1857–1898), društvo ima izobraževalni, celo socialni namen. V Slovenskem narodu leta 1885 lahko preberemo, da so člani večinoma žebjarji in delavci, pristopilo je že preko sto članov, ki plačujejo naročnino za kar 17 slovenskih časnikov.
- Rojen Franc Košmelj (1885–1918), Železniki, dr. prava. Eden od pobudnikov za ustanovitev telovadnega društva Sokol (1908).

1895 *120 let*

- Začne se pouk na Zalem Logu, med obema vojnama je pouk moten ali prekinjen. Leta 1959 je izdan dekret prevoza učencev, dve leti v Selca, kasneje v Železnike.
- Rojen Vinko Vrhunec, Rudno. Komercialni direktor Trboveljske premogokopne družbe. Domo-ljub in protifašist, v Rimu obsojen na 30 let zapor. Zgradi vilo Vrhunec, eno lepših v Ljubljani, ki je danes v lasti Mira Senice.
- Umrli Anton Sušnik, Ljubljana, rojen leta 1850 v Železnikih, zavarovalni uradnik in tiskarski ko- rektor v Bambergovi tiskarni, prevajalec češkega, ruskega in francoskega slovstva, za dramsko društvo priredi več iger.
- Rojen Srečko Žumer, Železniki, vojak na soški in zahodni fronti pri Verdunu, strojni stavec v Ju- goslovanski tiskarni v Ljubljani, v letih 1925–41 urednik glasila Pravica (od leta 1928 Delavska pravica), v letih 1927–1941 predsednik načelstva Jugoslovanske strokovne zveze, sindikalni voditelj, voditelj krščansosocialističnega gibanja, ki se je pridružilo OF. Član SNOS, leta 1945 zvezni poslanec. Ker ne skriva krščanskega prepričanja, je kasneje odstranjen iz politike, po voj- ni sodeluje na ministrstvu za delo in Rdečem križu.

1905 *110 let*

- Rojen Maksimilijan Stupica, Dražgoše, inženir tekstilne tehnologije, na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo je predavatelj za kompozicijo tkanin in tehnologijo tkanja.
- Umrl Marko Peternel, Selca, rojen leta 1819 v Davči. Izdela oltarje za cerkve na Bukovici, v Bukovščici, na Prtovču, na Sv. Miklavžu, pri Sv. Tomažu in tabernakelj v velikem oltarju v Dražgošah.
- Zgrajena elektrarna na Racovniku, na posestvu Johana Globočnika jo postavi Avgust Novak, od leta 1946 elektrarna zadruga kovinarjev – NIKO, z. o. j.
- Blagoslovljena kapela sv. Križa v Selcih, izdelana po načrtih kiparja Vurnika iz Radovljice.
- Rojena Antonija Ramovš, pd. Gradnikarjeva, dolgoletna članica prosvetnega društva, knjižničarka, voditeljica telovadbe, sodelavka F. Koblarja, kronistka. 20 let zbira, varuje in bogati dediščino Muzeja, predvsem na področju čipkarstva, častna občanka za leto 1999.
- Rojen Niko Žumer, Železniki, navdušuje se nad vzori J. E. Kreka, pred vojno mu niso naklonjene gospodarske, po vojni pa ideološke razmere. Po vojni obnovi domačo delavnico, leta 1946 skupaj s tovariši ustanovi proizvodno zadrugo kovinarjev Niko in jo do leta 1960 tudi vodi. Prepreči podiranje plavža, ki tako ostane kot edini tovrstni spomenik v Evropi, je vodja ustanovitve Muzeja v Železnikih. Leta 1969 je postavljena prva zbirka v Plavčevi hiši, spominska plošča na njegovi rojstni hiši in zbirka v Muzeju.

1915 *100 let*

- Umrl Leopold Globočnik, Železniki, rojen leta 1833 v Železnikih, fužinar in veleposestnik, novodobni kapitalist, tehnični samouk, mecen, častni član Zgodovinskega društva za Kranjsko in dobitnik, ustanovitelj sklada za obolele delavce – Delavska bolniška blagajnica.
- Umrl Ivan Janez Kemperle, Železniki, rojen leta 1871 v Podlonku. Obrtno dovoljenje dobi leta 1889 star 18 let, v najemu ima Precvovo žago, kasneje zgradi žago na Lojah, vzame v najem še Pegamovo žago v Grapi in kasneje še Jauhovo v Zadnji Smolevi, na žagah predela ogromne količine lesa za ta čas.
- Rojen Oto Vrhunec, Selca, komandant Škofjeloškega odreda, komandant Vojkove brigade, načelnik štaba Gradnikove brigade, prejemnik reda hrabrosti, pod imenom Blaž Ostrovrhar objavlja pripovedne pesmi, ki so izšle pod naslovom Pesmi padlim borcem.
- Rojen dr. Franc Debevc, Železniki, docent za ortopedijo in rehabilitacijo na medicinski fakulteti, predstojnik ortopedskega oddelka poliklinike v Ljubljani, član Zavoda za rehabilitacijo invalidov, strokovnjak za biomehaniko hrbtenice.
- Umrl Luka Lavtar, Maribor, rojen leta 1846 v Železnikih, matematik in fizik, glavni učitelj na ženskem učiteljsišču v Gorici in moškem učiteljsišču v Mariboru, avtor metodičnih knjig za poučevanje matematike in fizike na osnovnih in srednjih šolah.
- Umrl Franc Košmelj (1854–1915), Železniki, rojen leta 1854 v Železnikih, eden od ustanoviteljev gasilskega društva Železniki (leta 1898) in njegov načelnik do svoje smrti.
- Rojen Boris Globočnik, šolanje na trgovski akademiji, leta 1941 se poveže z OF, leta 1943 odide v partizane, komandant Gorenjskega odreda, načelnik štaba Kokrškega odreda, izkaže se kot mitraljezec. Pesem Moj mitraljez je v okviru pesništva med NOB ena najboljših. V Svetinovi Ukani predstavlja lik Primoža, borka Ana pa je njegova kasnejša žena Ivanka Rekelj.

1925 *90 let*

- Odprta Krekova koča na Ratitovcu. Gradnja poteka od julija 1923 do avgusta 1925, velikost 6 x 11,4 metra, višina do slemena 7,4 m, višina do strehe 3,5 m, na otvoritvi v čudovitem vremenu prisotnih 600 obiskovalcev.
- Rojen Janez Kavčič – Orlov, Dražgoše, udeleženec NOB, po vojni se šola na oficirski šoli v Sarajevu, zrakoplovnem učilišču v Pančevu, leta 1949 se šola za pilota lovca. Leta 1951 postane poveljnik hidrobaze v Divuljah, leta 1965 komandant izvidniškega letalskega polka v Mostarju. Od leta 1966 dela na komandi vojne mornarice v Splitu, leta 1986 se upokoji kot podpolkovnik vojnega letalstva.
- Rojen Ciril Zupan, Železniki, borec Selškega bataljona, Gradnikove brigade, Dolomitskega odreda, po vojni dela na vipavskem vojnem področju, na pehotni oficirski šoli v Sarajevu, višji akademiji v Beogradu. Leta 1965 upokojen kot polkovnik. Publicist, avtor številnih domoznanskih prispevkov v Loških razgledih, Planinskem vestniku in Tolminskem zborniku, dopisnik številnih časnikov in revij na Primorskem, napisal je tudi nekaj samostojnih publikacij.

1935 *80 let*

- Umrl Janez Košmelj, Ljubljana, rojen leta 1844 v Železnikih, ravnatelj okrožne srednje šole v Postojni.
- Umrl Josip Peternelj, Selca, rojen leta 1896 v Cerknem, naprednjak, posestnik, sadjar, čebelar, raziskovalec in nesojeni izumitelj.

1945 *70 let*

- Konec druge svetovne vojne. Druga svetovna vojna je najobsežnejši in najdražji oborožen spopad v zgodovini. Poteka v letih 1939–1945, v njem pa sodeluje večina svetovnih držav z več kot 110 milijonov pripadnikov oboroženih sil. Odvija se hkrati po celem svetu, zahteva pa približno 60 milijonov človeških življenj, Slovencev cca 90.000. Zaradi velikega števila mrtvih ter zaradi visokega deleža mrtvih civilistov, pri čemer izstopata holokavst ter jedrsko bombardiranje Hirošime in Nagasakija, se drugo svetovno vojno označuje kot najbolj krvav spopad v človeški zgodovini. Uradno se konča 9. maja, na Japonskem pa precej kasneje, 2. septembra.
- Umrl Oto Vrhunec, Topolje, rojen leta 1915, Selca. Aprila 1945 v Lajšah pade v zasedo in je ranjen. Ko vidi, da umik ni mogoč, se ustrelil. Po njem se imenuje Blaževa ulica v Škofji loki in Ostrovharjeva ulica v Medvodah.
- Umrl Frenk Tavčar, Chicago, rojen leta 1886 v Lenartu nad Lušo, politični in društveni delavec, publicist. Objavlja črtice, v katerih slika boj kulakov in bajtarjev, življenje izkoriščanih delavcev in naših izseljencev v Ameriki, napiše dve žaloigri in komedijo, leta 1931 za Društvo narodov v Ženevi pripravi predlog koledarja, znan pod nazivom Taucharjev koledar, ki bi imel 12 x 30 dni, dnevi, ki bi ostali, bi bili prazniki.
- Umrl Josip Primožič, Železniki, rojen leta 1880 v Železnikih, učitelj v Sorici in Železnikih, zaprt v tržaškem zaporu. Leta 1931 napiše del zgodovine Železnikov v knjigi Gorenjska, letoviška, industrijska itd., ki jo je izdal Progres Novo mesto.

1955 *60 let*

- Ustanovljeno Medzadružno lesnoindustrijsko podjetje – MLIP Češnjica. Ustanoviteljice so bile Kmetijske zadruge Bukovica, Češnjica, Davča, Martinj Vrh, Selca, Sorica, Zali Log in Luša. Leta 1964 se preimenuje v Lesnoindustrijsko podjetje – LIP Češnjica, leta 1968 pa v Alpes – tovarna pohištva Železniki.

1965 *50 let*

- Umrl Florjan Arnol, Železniki, rojen leta 1876 v Železnikih, harmonikaš, ustvarjalec ljudske glasbe. Sinovi Cveto, Jože, Tine in Stane sestavljajo Šramel kvartet, vnuki Tone, Jože, Janez in Franc pa Ansambel bratov Arnol.

1975 *40 let*

- Umrl dr. France Koblar, rojen leta 1889 v Železnikih, slavist, profesor in rektor Akademije za gledališče, predsednik Slovenske matice, predsednik društva Slovenskih pisateljev, redni član SAZU. Dobitnik Prešernove nagrade, leta 1951 na področju gledališke kulture in leta 1969 za življenjsko delo na področju književnosti, leta 1975 posthumne Kidričeve nagrade za življenjsko delo na področju zgodovine in teatrologije. Zgodovinar, kritik, esejist, urednik in vodja programa na Radiu Ljubljana, urednik revije Dom in Svet, urednik zbranih del Cvelbarja, Ketteja, Gregorčiča, Stritarja, Bevka, Finžgarja, Preglja in Izidorja Cankarja. Leta 1976 častni meščan Železnikov. Leta 1976 izdana spominska knjiga Moj obračun, spominska plošča na Racovniku.

Viri:

Arhiv Muzejskega društva Železniki.

Zborniki Železne niti in Loški razgledi.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. Ur. France Planina. Železniki: MD Škofja Loka, pododbor Železniki, 1973.

Anton Globočnik: *Eisnern – Železniki*, zgodovinsko-statistični oris v registah: kronika. Prev. Jože Dolenc, France Baraga.

Dražgoše: Pan, 1999.

Vida Košmelj: *Železniki skozi čas*. Radovljica: Didakta, 2007.

Občina Železniki: Častni občani, občinski nagrajenci.

Slovenski biografski leksikon.

Leksikon Gorenjci.

Marija Gasser: *Življenje in delo Ivana Tuška*, MD Železniki, 2005.

Ustno izročilo.

